

ՄԵԾ ՀԱՅԸ

ՄԵԾ ՀԱՅԸ

Հակառակ այն կարծիքին որ տաղանդն ու արժանիքը բաւական կը նկատէ մարդը անմահացնելու համար, յայն գանգուածներու սրտին մէջ ամուր կը ծնայ մարդոց բարոյական կշիռքի արժէքը: Մեծ մարդ ըլլալու համար բաւական չէ լաւ խօսող և կամ լաւ գրող ըլլալ: անհրաժեշտ է ունենալ նաև մեծ հոգի, հաստատուն նկարագիր ու անշեղ ուղեգիծ: Այս առաքինութիւնները հրամայական կը դառնան մասնաւորապէս կրօնական ասպարէզ ընդգրկած մարդուն համար, այլապէս ամենաբարձր աստիճաններու հասած կրօնաւորն անգամ կ'անցնի առանց յիշատակութեան արժանի անուն մը ձգելու իր ետին:

Մեր իրականութեան մէջ հին դարերէն սկսած հանրային թէ կրօնական ունէ զիրք եղած է շարկապուած քաղաքական կեանքի հետ: Հայ կրօնաւորը կեանքի պահանջներէն մղուած՝ եկեղեցական գործերէ բացի միջամտած է նաև հայ ժողովրդի քաղաքական ճակատագրին հետ կապուած գործերու, ինչպէս և հայ քաղաքական գործիչը յաճախ միջամտել է եղած հայ եկեղեցական հարցերու, երբ անոր մէջ գտած է ունէ շփման կէտ ցեղին պահպանման մտահոգութիւնները արդարա- ցնադ: Այս երկուութեան ցանկալի վերացումը կապուած է մեր դատի վերջնական յաղթանակին հետ, երբ իւրաքանչիւր ասպարէզ թոյլ չաւար մարդոց ուրիշ գործերով զբաղուելու:

Մինչ այդ սակայն, պարտք կը ծանրանայ մե: վրայ յարգանքով մօտենալ այնպիսի անձերու, որոնց համար սքեմը արգելք մը չէր և նուիրուելու հայ ժողովրդի դատին, ինչպէս նաև ունենալու բարձր հոգի մը ու անաչառ նկարագիր մը, արժանի իրենց գրաւած դիրքերուն:

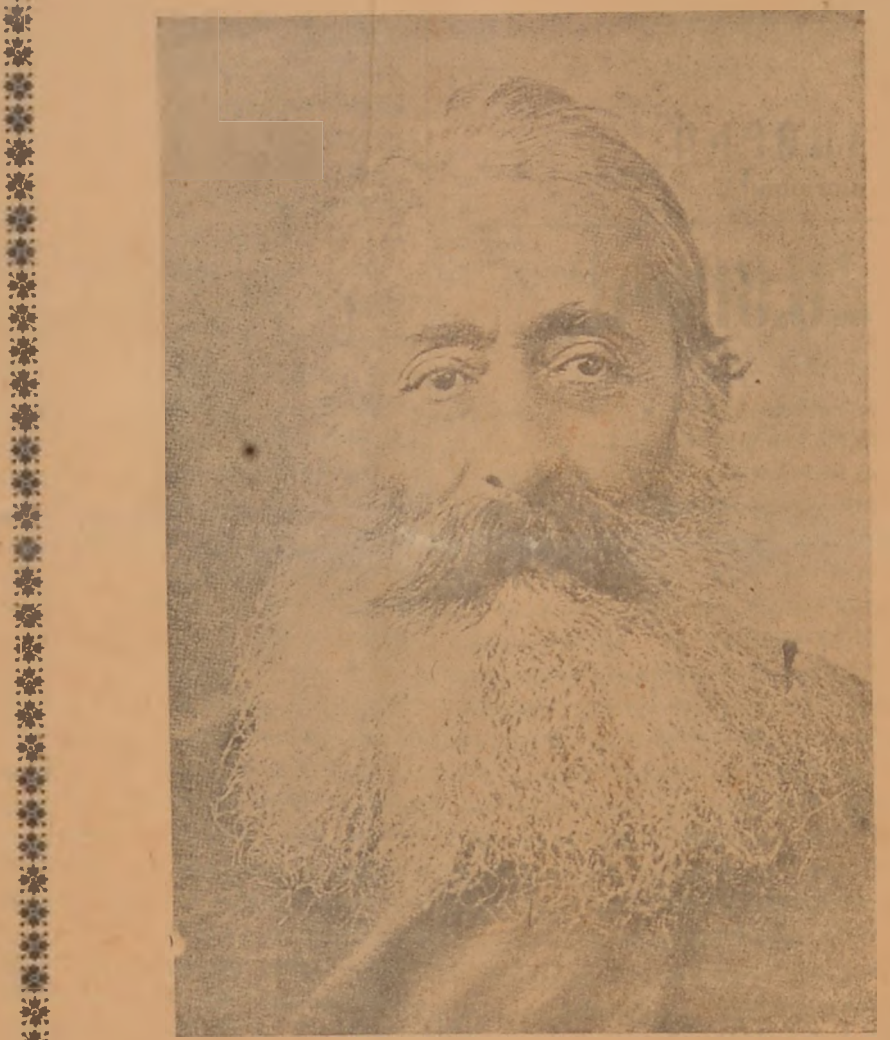
Հայ եկեղեցականութեան անկի գրաւիչ անուն մը չտուաւ մեկ վերջին մէկ դարու ընթացքին՝ քան Սրբիմեանի անունը:

Դժբաղդաբար սակայն մեր կրօնաւորներուն համար վարակիչ չարձաւ Սրբիմեանի օրինակը: Կարողութիւններ պակաս չեղան, սա կայն բացակայեցաւ մեծ հոգին և ինքնաժխտման մօտեցող նուիրու- մը: Եւ այսօր մեծ հայուն մահուան քանակներու մասին այս ծաւալուն յիշատակումը, անոր փառքի ու հիշատան գանգահարումը, թող ծա- նայէ սթափեցնելու մեր օրերու հայ կրօնականութիւնը, հետեւելու Սրբիմեանի օրինակին, ճակատագրական այս օրերուն մէջ խուսափե- լու համար ապագայ պատմութեան խարանդ անէծքէն:

Ժողովրդաւնէր ու խնամար, նիւթը արհամարհող և սակաւակ եաց, փառքէ խորշող բայց անկէ հետապնդուած կրկնակոխ, ան՝ Սրբի- մեանը սկսած իր ասպարէզի առաջին աստիճանէն՝ երբ վարդապետ էր Աղթամարի մէջ՝ երեսուն երեք տարեկան հասակին, մինչև Պոլսոյ Պատրիարքութիւն՝ տակաւին երիտասարդ, ու մի չև իր մահը՝ Կա- թողիկոսական գահու վրայ, ու թուան վեց տարիներու խոր ծերու- թեան մէջ: Ոչ մէկ սայթաքում, ոչ մէկ անկում, սխալներ անշուշտ, բայց միշտ ժողովրդին հետ, մասնակից անոր ցաւերուն, լայնախոհ անոր ցեղային տկարութիւններուն, հաւատաւոր դէպի ցեղին ա- պագան ու յեղափոխական մտայնութեամբ սողողուած ամենէն ա- ռաջ: Ինչ է տեսնուած որ մարդիկ շարունակեան ձեւով գործի վրայ, ու երկար տարիներ առանց թուլացումի վայելին ամբողջ ժողովրդի մը համակրութիւնը ու վստահութիւնը: Յաճախ նկարագրի տէր ու անկեղծ նուիրուած գործիչներն անգամ կ'ունենան ժամանաւոր լաւա- բուսներ: Սրբիմեան բացառութիւն է այս ուղղութեամբ: առաքելի մը տիրական դէմքով անիկա իշխեց հայ ժողովրդի սրտին վրայ իր կեանքի բովանդակ տեղութեան ընթացքին: Իր մահուան առթի- եթէ ցեղը պոռթկաց իր խելայեղութեան հասնող պաշտամունքը անոյ դազաղին ետևէն, իրեն կենդանութեան Ա.է.բանդարապոլի մէջ ժողո- վաւրդը քակեց անոր կառքին ձերբը իր կունակով կրելու համար այդ քաղցր ու նուիրական բեռը:

Սրբիմեանի այս անասման ժողովրդականութեան մէջ փոքր բա- ժին մը չունի իր յեղափոխականի նկարագրը, առանց պատկանելու կազմակերպութեան մը, բայց հաւատացող հարուածող ու ժին՝ որուն անհրաժեշտութիւնը պատգամած էր 1882ին Պերլինի վեհաժողովէ վերադարձին՝ Երկաթէ Շեքեփի իր պատկերաւոր բացատրութեամբ, մինչև 1890ի իր քաղաքը Երուսաղէմ, ու մինչև հայ եկեղեցական կալուածներու գրաւումը 1903ին, երբ կը մերժէր էլլիմանի մէջ յանձնել եկեղեցիին ու գանձարանին բանալիները ձարակոն ոստի- կաններուն, Սրբիմեան կը ձեռնարկէր հինաւորեց բայց հաստատուն սիւնի մը նման հայ յեղափոխական շարժման կողմին: Յաճախ յեղափոխու- թեան գաղափարախօսները անկի վճռական դեր են կատարած գան- գուածներու մօտ քան բուն գործին դերակատարները, այդ է պատճա- ար որ շատ անգամ Քրիստոսափորի անունը յիշելու ա են չենք մոռնար անմիջապէս միացնել անոր Բաֆֆիի կամ Սրբիմեանի անունները:

Գրչի մարդ իր Վերջին Վասպուրականումը՝ որ Տարօնի աշխարհին մէջ տարածեց լոյսը առաջին կայծերը, իր տասնհինգի մօտ հատորնե- րով, հոգեւորական, քարոզիչ, յեղափոխական ու ռազմիրայ շայկական դատին, ու ամենէն վեր ու ամենէն արժէքաւոր մեծ ու սքանչելի հոգի մը, Սրբիմեան Հայրիկ պիտի շարունակէ իշխել իր յիշատակով ու գոր- ծերով ցեղին սրտին դարեւ ու դարեր, գրաւելով իր արժանի և բա- ցառիկ տեղը Հայ Յեղափոխական Վաստութեան մէջ:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱՐԾԻԸ — ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ԱՆՊՐԱՆԻԿ Յեղափոխական և Հայկ. Վերածնունդի ռանվիրան

ԺՈՂՈՎԱՍԻՐԴ ՄԻ Վ.ՀԱՏԻՐ

(Բագրեւանդայ եւ Ալաշկերտի կոստածին առքի)

Մի՛ վախիր, ժողովուրդ քի գնեց չարչարելով խոնարհ արարիք, ոսփի առաջ որդայրներ լաւեցին, դու հուսաւ ունիս, Աւեսարս ունիս, խաչակր- րուքիւն ուխտեր ես. կոխի անցիր այդ Բաքրեւանդ կրակը, բող սեւեւն ու գարմանան աշխարհի որդիներ:

Այս աշխարհ եւ աշխարհի գանձեր՝ ամեն գայրակուրիւն ու որդայր- ցեր ունին, խեղի եւ ստուկ ժողովուրդներ բուքարուած են եւ կը կոչեն ազատութիւն, ազատութիւն:

Ո՛վ Բագրեւանդայ դժբախտ որդիներ. վայրագ խոնք գնեց կոստեց, վաս ու ալիկար փութն ժողովեց սարա գնեց ի սյամնդանց, դանակը ա- ռաւ եւ միանամուտ մորեց գնեց, կացնով ձեր ոսկուրներ քարոց, դուք աղիսա, անուռնչ, անարժ մեացիք, որպէս ոչխար իր կտրին առաջ:

Անխնայ մորեւնեգ, այլես պիտի մարութի, այս աշխարհի օրեք, կարգ ու խղճանք այնպէս է, մարդիկ որ սեր են եւ կ'իջեն անասնոց, ոչ- խարի նման՝ մարդիկներէն պիտի մարութի, երբ չունին խեղիչ եղբիւր, որ ցոյլի նման դարձի իրենց կտրելու գեմ:

ԵՐԿՈՒ ԳՐԱՄԱՌՈՐ ԿԱՆՆԻՆԵՐ ԿՌԵԱԿ ԿՌԵԱԿԻ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Գրեց՝ ՍԻՍՄԱՆԹՕ
ԵՒ ԱՐԻՒՆՏ Արարատին կատարներուն ստորոտէն, Անոր ըմբոստացողի մրրկոտ շունչը այսօր նորէն կը հնչէ: Եւ երէկ, ո՛վ դուն, տառապանքէ ու մաքարում, աստու- ճացած սրբադան Մերունի, Գու հեռաւոր ու անձկալից վեհարանիդ պատշգամներէն, Բաղուկներով՝ թշնամիին վտանակներուն վրայ սարսեցուցած, Գու ընդվզումի բողբոլաւ և օրհնեալ Վանքէ՞՞ այսօր, Մեր ամենուն պաշտամունքով և անձնուիրութեամբ առց- ուած աչքերն...
Նորէն քեզի կը դանձան, նորէն քեզի կ'ուխտաւորուին... Ոտքի կանգնէ՛ վեհափառ, ոտքի կանգնէ՛ ո՛վ քաղցրօրէն Հայրիկ
Եւ յուսադը՛ դմեց, քու աւետարանական խօսքերուդ գօրու- թեանը ծարաւը ունիւր, Նորէն պեղ փոթորիկ՛, նորէն դմեց զինուցո՛ւր, նորէն դմեց Որովհետև այսչա՛փ մաքառումներէ ի վեր, այսչափ արևու- նեղէ ի վեր,
Չաւկերներուդ մտածումը, նայուածքները և հոգին լ'մբոստացումին ուխտուած ճանապարհին քարերուն վրայ, Գու բացակայ քայքայուող և ոսկիէ դաւադանիդ հնչելուն սպասեցին...
Բայց դուն չեկար, Հայրիկ, չի ծոցեցար, չի ծնարդեցիր, ինչպէս երբեմն
Հայրենիքի անասիլի սրածումներուն, քաղաքներու աւերում- ներուն,
Գաշտերու և աւաններու մոխրացումներուն և դիակի շեղ- ջակոյտներուն առջև,
Չեկար և չի հոտոտեցիր և չի խենթեցար մեր արևուն ծո- վացումներէն...
Չեկար ու չի շարժեցիր քու հարազատ զաւկերներուդ սու- րերուն հետ՝
Գու նախկին և օրհնեալ և արդար սուրը Վասպուրականի...
Չի քայքայիր անոնց հետ, ի՛նչ հոգ, դէպի տարտուլիւն կամ յաղթանակ,
Եւ չի կրցար կատուցանել ազատութեան այն ոստաններն անվանդ,
Որ քու ձեռքերովք միայն կերտուելու էր սանամուած...
Մինչդեռ այն դազափարը և կրակը որ զաւկերներուդ արևուն որ մը հրահրեց
Գու նայուածքէ՛ր էր լրջած և քու ազատաշունչ խօսքերէ՛ք արշալոյսուած...
Եւ միայն կոտորումներու և քանդումի արհաւիրելի օրերուն, Ազաւոր տաճարիդ խորաններուն առջև յաղթուածի մը պէս ծնարդիր,
Գու հպարտ, քու հոյակապ, քու հարուստ քու հանճարեղ ճակատք պայծառ,
Անոնց խաչքարերուն դիմաց, ցաւիդ խորութեանց զգալախար, Եւ աստուգ զթուլութեանը ի ննջիր, աւա՛ղ, ապարդիւնօրէն արևեցեցիր...
Բայց խորանները և գմբէթներն իրենց քարէ խաւարը յա- լեւածացուցին,
Եւ լուրթիւնը կրկնեցին անձերի մը նման քու չքնաղ հասակիդ վրայ տեղաց...
Եւ գօրութեան ու յաղթանակի Աստուածո՞ք՝ անշուշտ Գու պարտուածի արցունքներուդ վրայ, դառնութեամբ մը մպտեցաւ...
Բայց այսօր, բայց այսօր, դեռ ուրիշ անազորոյն թշնամիներ, Եկան քու Աղբիդ աստուածաղբի և դարաւոր ճիւղաքարերը կոտորուելու,
Եւ դուն, ո՛վ փառք քեզի, ցեղիդ սիրուն զոհուելու համար դէպի առաջ խոյանալէն,
Լ'մբոստացար, և ցատումով ու յարկութեամբ անիծեցիր գա- նանը.
Ոտքի կեցիր, ոտքի կեցիր, ո՛վ զազափարի և ազատութեան շահակիր,
Որովհետև քեզի հետ ենք հայրիկ. քեզի հետ ենք մարգարէ, քեզի հետ ենք վեհափառ,
Տե՛ս, քու ցերեզցան դաւկրներդ կործանումի ձայններէն ըմ- րոստացած,
Բողբոլ մէկ դէպի նոր ու փրկարար Շաւարշանները կը քայլեն, Եւ Բոնուսեանց մովը մըրիկովն իր ալիքներուն, քու կեր- պարանքը կ'աղերսէ,
Ոտքի կեցիր մեզի հետ, ոտքի կեցիր տիրաբար, ո՛վ հերո- սական Հայրիկ,
Եւ քու երբեմնի սուրդ և այսօրուան խաչդ նուիրական՝ Երկուքը մէկ այնքին մէջ ամբարձնելով, Աստուգ նայուածք- ներուն քայլարէ,
Եւ դառնութեամբ կամ քաղցրութեամբ Անոր հարցուր որ ընարէ...
Ես դիտեմ որ, Հրեղէնը, արշալոյսին մէջէն պիտի գոռայ...
— «Արծի՛ւ, քու հինաւորեց Սուրդ այսօր նորէն մերկայո՛ւր»
Եւ արևուտ Արարատին կատարներուն ստորոտէն, Անոր ըմբոստացողի մրրկոտ շունչը յաւիտենապէս պիտի հնչէ...
1904 Փարիզ

